

Alternativne škole kao savremeni pravac odgojno-obrazovnog rada i poboljšanja položaja i aktivnosti učenika u nastavnom procesu

Fuada Cerić, Elvira Ogršević

SAŽETAK: Alternativne škole nastaju početkom dvadesetog stoljeća i javljaju se u Evropi i Americi. Tada se javljaju pokušaji radikalne preobrazbe unutarnje organizacije škole, a većina tih pokušaja je utemeljena kao cjelovit pedagoški projekat od kojih su se neki održali i do danas kao modeli alternativnih i slobodnih škola (Matijević, 2001). Alternativne škole okrenute su budućnosti. U ovoj školi se nastoje osposobiti učenici za produktivne, kreativne i slobodne ljude, kao odgovorne građane demokratskog društva. Učenici rade i uče u savremenim učionicama sa kvalitetnim materijalno-didaktičkim sredstvima. U alternativnoj školi u centru odgojno-obrazovnog procesa su i nastavnik i učenik i didaktička sredstva. Sloboda učenika u ovim školama je bitna. U ovim školama sve je osmišljeno tako da služi učenicima i zadovoljenju njihovih potreba i interesovanja. Aktivnost učenika usmjerena je na razvijanje njegovih pozitivnih karakteristika. Predstavnici alternativnih škola nastoje popraviti položaj i aktivnost učenika, koji je znatno izmijenjen, u odnosu na prethodni školski sistem. Karakteristika ovih škola je svakako način rada, kao i metode rada. Prema mišljenju predstavnika alternativnih škola, u školi i odgoju sve može biti različito od onoga što se nudi. Svaka alternativna škola u svom radu polazi od neke ideje i teorije koju u praksi nastoji realizirati. Polazno načelo alternativnih škola jest odgoj individualiteta djeteta. Namjera nam je u ovom radu prikazati pozitivne strane alternativnih škola način utjecaja njihovih metoda na odgojno-obrazovni rad u budućnosti.

Ključne riječi: *alternativne škole, nastava, položaj, aktivnost, učenik, nastavnik, metod*

Alternative School as a Modern Course of Education and Improving the Status and Activities of Students in the Teaching Process

ABSTRACT: Alternative schools have been established at the beginning of the twentieth century and first appeared in Europe and America. The attempts of radical transformation of the internal school organization occurred then and most of those attempts were established as an integral pedagogical project of which some are present today as a model of alternative and free schools (Matijević, 2001). Alternative schools face the future. This school focuses on establishing students to be productive, creative and free people as responsible citizens of democratic society. Students work and learn in modern classrooms with high quality material and didactic resources. In the alternative school, the centre of educational and teaching processes is teacher, student and didactic resources. Student's freedom is very important. Everything is designed to accommodate student's needs and interests. Student's activity is focused on developing its positive characteristics. Representatives of alternative schools are seeking to improve the student's position and activities which significantly changed in comparison to the previous school system. The characteristic of these schools is definitely mode and method in operation. According to the opinion of the alternative school representatives everything can be different from already given. Each alternative school starts its work based on the idea and theory which must be realised in practice. Starting principle of alternative school is education of child's individuality. The purpose of this work is to show the positive aspects of the alternative schools and the impact of their methods on the educational and teaching process in the future.

Keywords: *alternative school, teaching, position, activity, student, teacher, method*

UVOD

Prvih trideset godina XX vijeka javljaju se pokušaji preobrazbe i reorganizacije u školskom sistemu. Većina škola koje započinju sa novim alternativnim metodama, pokušavale su se utemeljiti kao projekt škole. Ono što predstavnici alternativnih škola nastoje popraviti jeste upravo položaj učenika, koji je znatno izmijenjen, u

odnosu na prethodni školski sistem. Ono što je karakteristično za ove škole je svakako i način rada, kao i metode rada, jer prema mišljenju predstavnika ove škole, u školi i odgoju sve može biti različito od onoga što se nudi. Napredak tehnologije, različita nastavna sredstva kao i pedagoška rješenja, podložna su stalnim proučavanjima i promjenama. Za svaki praktičan problem može biti ponuđeno više različitih rješenja. Kod

učenja ne treba insistirati na isticanju onog što je najbolje, nego onoga što određenoj grupi odgovara. Savremena nastava teži na tome da se cjelokupni nastavni proces usmjeri na učenika. Nastavnik iz svoje uloge predavača prelazi u ulogu organizatora, mentora. Planiranje i programiranje odgojno - obrazovnog procesa stavlja se u kontekst kurikulumu pri tome uvažavajući sve njegove prednosti. Mediji su inovacija, koja veoma dobro došla u nastavnom procesu, pomoću tih inovacija, učenici veoma dobro usvajaju nastavne sadržaje.



Slika 1. Učionica prošlosti
(izvor: Mirković, 2012)



Slika 2. Učionica budućnosti
(izvor: Mirković, 2012)

Tabela 1. Komparacija tradicionalne škole i škola u kojima je nastava usmjerena na dijete
(izvor: Mirković, 2012)

Tradicionalna nastava	Nastava usmjerena na učenika
Pružanje informacija	Razmjena informacija
Činjenično, zasnovano na znanju	Kritičko mišljenje, informirano donošenje odluka
Učenici primaju informacije	Učenici preispituju i rješavaju probleme
Formalni izgled učionice	Fleksibilno, promjenjivo okruženje
Naglasak na učenju u svrhu pamćenja	Naglasak na razumijevanju/primjeni
Ocjenjivanje uglavnom tradicionalnim ispitivanjem	Raznoliko ocjenjivanje, uključujući rad na projektima
Pasivno učenje	Aktivno učenje zasnovano na istraživanjima
Jedan medij	Multimedija
Stimulacija jednog osjetila	Stimulacija više osjetila

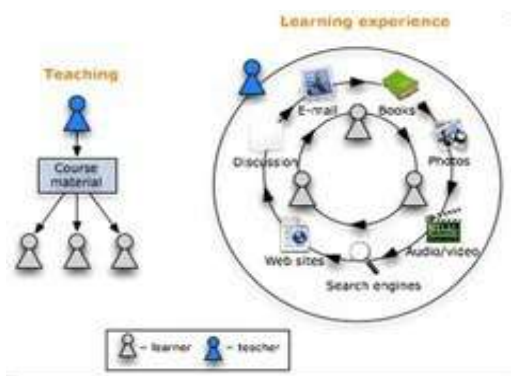
Iz tabele 1 je vidljivo da se počinju primjenjivati formalno, informalno i neformalno učenje. Učenici u školama provode sve više vremena, izloženi su medijima i imaju škole van redovnog obrazovanja. Alternativne škole pružaju mogućnosti uvida i učenika i roditelja

Promijenjena uloga učenika iz pasivnog slušaoca i gledatelja na aktivnog sudionika odgojno-obrazovnog procesa, omogućava učenicima da budu organizatori takve nastave. Ciljevi nastave su iskazani iz perspektive učenika, te je tako učenicima jasno vidljivo šta će i na koji će način raditi, kao i svrhu tog učenja.

PROMJENE POLOŽAJA UČENIKA KOJU UVODE ALTERNATIVNE ŠKOLE

Za alternativne škole karakteristično je nastojanje sintetiziranja pozitivnih iskustava iz prošlosti te uvođenje brojnih inovacija koje nije poznavala tradicionalna škola.

Iz sljedeće sheme vidljivo je koliko promjena uvode alternativne škole.



Shema 1. Karakteristike tradicionalne i nastave usmjerene na učenika
(izvor: Mirković, 2012)

Alternativne škole su primjeri organizovanja nastave usmjerene na učenika. Prilikom osnivanja alternativnih škola predstavnici su iznijeli niz nedostataka tradicionalne škole, kao i prednosti škole usmjerene na učenika. U ovom dijelu rada tabelarno prikazujemo odnos tradicionalne nastave i nastave usmjerene na učenika koju preferiraju alternativne škole.

organizaciju nastave, te na taj način mogu ispuniti svoja očekivanja od svog djeteta ali i škole.

U alternativnim školama učenik se stavlja u poziciju subjekta u nastavi ali i objekta kada je u pitanju poučavanje učenika. Svaka alternativna škola u svom

radu polazi od neke ideje i teorije koju u praksi nastoji realizirati. Polazno načelo alternativnih škola jeste odgoj individualiteta djeteta. Udžbenici u alternativnim školama su manje zastupljeni, a ocjenjivanje se također izbjegava.

Nastavnik je učenicima stalni izvor motivacije za rad i učenje. U svom radu on održava učeničke interese, a istovremeno pomaže u stvaranju i razvijanju radnih navika kod učenika. On je nepresušni izvor znanja, ali i procjenitelj dometa znanja i ponašanja učenika.

Slika 3. Uloga nastavnika u alternativnim školama (izvor: Mirković, 2012)



U alternativnim školama vrši se stimuliranje učenika na slobodno izražavanje, projektiranje, razvija se individualnost ali i kreativnost. U ovim školama dosta se radi na razvijanju samostalnosti i skrivenih mogućnosti učenika. Nastava je u alternativnim školama temeljni oblik organizacije škole. U ovim školama postoje slobodne aktivnosti učenika gdje izražavaju svoje talente, formiraju se udruženja, uglavnom radi se na formiranju zajedničkog života i rada u školi, kako nastavnika tako i učenika (Đorđević, 1981). Zadovoljenje individualnih potreba učenika omogućeno je različitim sadržajima, stalnim obrazovnim aktivnostima, primjenom različitih oblika i metoda u nastavi, a sve s jednim ciljem osposobiti učenika za samostalan život.

PREDSTAVNICI ALTERNATIVNIH ŠKOLA

Najznačajnije škole po ovim metodama predstavljamo u tabeli 2, a u ovom radu osvrnuti ćemo se na neke od njih.

Teško je definisati jedinstvenu osnovnu školu, za sve učenike koji će se za tu školu potpuno vezati. Sloboda u školi mjerilo je demokratičnosti nekog društva. Alternativne i slobodne škole samo su dio mogućnosti da se organizacioni model škole približi potrebama i roditelja i učenika (Matijević, 2001). Djeca i roditelji mogu birati ili državnu ili neku od brojnih alternativnih škola. Pojavom alternativnih škola dolazi do izražaja povoljnija uloga djeteta u samom procesu nastave, kao i povoljniji položaj učenika u odnosu na prethodni period.

PROMJENE U NASTAVNOM PROCESU I POLOŽAJU UČENIKA ZA NEKE OD PREDSTAVNIKA ALTERNATIVNIH ŠKOLA

Predstavnici Wladorfskih škola nastoje istaći važnost i svrhu ručnog rada u školama kao i premošćivanje razredno-časovnog sistema, koji se u ovim školama zamjenjuje nastavom po etapama. Nastava u ovim školama se odvija prema etapama i redosljedu

aktivnosti. Kada je u pitanju učenje i poučavanje Wladorfskim školama, akcentat se stavlja na potrebe učenika. Saradnja roditelja je neizostavna. U ovim školama se potencira uska saradnja između nastavnika i roditelja, a sve s ciljem da se odgojni principi koji se primjenjuju u školi, primjene i kod kuće, kako ne bi bilo odstupanja u procesu odgoja i obrazovanja.

Pedagoške ideje i koncepcija obrazovanja Marije Montessori obiše su cijeli svijet. Jedini uzor Marije Montessori je dijete. Osnovna teza u njenom pedagoškom shvatanju je da treba temeljito upoznati individualne sposobnosti djeteta, i da se ove sposobnosti iskoriste za usmjeravanje odgojnih nastojanja. Ako su djeca okružena pozitivnom sredinom, onda oni imaju prirodne snage koje se aktiviraju pod utjecajem te sredine (Montessori, 2003). Prema mišljenju Montessori, dijete samo otkriva svoj svijet pokretima i senzomotornim iskustvima, još od najranijeg doba. Po rođenju, dijete ima potrebu da uči i stvara, a nastavnik je taj koji će djetetu pomoći da oslobodi puteve do njegove samostalnosti. Unutrašnje potrebe su konstruktivne, ukoliko im je omogućeno ostvarivanje. Ovakav princip u školama Marije Montessori naziva se „Pomoz mi da to uradim sam“ (Seitz i Halwachs, 1997, 38). Prema ovoj koncepciji dijete ne želi da mu se išta pokaže, nego mu se samo treba pomoći u procesu njegovog prirodnog razvoja. Kada učenik uradi neki sadržaj, tada sam treba da ga donese svom nastavniku, koji će mu rad pregledati na način da probudi učenikovu pažnju. Prilikom pregleda učeniku ne treba dati na znanje da ima greške, već mu prići suptilno, strpljivo objasniti u čemu je griješio, odnosno pružiti mu pomoć u daljem radu.

U pogledu reformskih procesa koji su se odvijali polovinom XX vijeka, posebno zanimanje izazvala je pedagoška koncepcija Celestina Freineta. Osnovna misao vodilja u školama Freineta je kroz život- za život-kroz rad. Glavni cilj odgoja u ovim školama jeste osigurati svim učenicima, optimalno razvijanje u okviru društvene zajednice, koja će mu pomoći da se razvija i da joj zna služiti u toku svog života (Freinet, 1983). U školama koje su odabrale način rada koji zagovara Freinet, nastavnici se ne moraju pridržavati propisanih državnih nastavnih programa, već ih sami mogu raditi, ali pošto upoznaju učenike s kojima će raditi. Ocjenjivanje se obavlja u obliku samoocjenjivanja učenika, upoređivanjem vlastitih pisanih radova učenika, sa vlastitim radnim planovima. Ocjenjuje se i rad u timu, odnos prema grupi. Ocjenjivanje se vrši u saradnji nastavnika, učenika i roditelja.

Alternativna, nekonvencionalna škola Alexandera Sutherlanda Neilla, je institucija u kojoj djeca imaju potpuno drugačija prava kao i odgovornosti, nego u drugim školama. U ovim školama djeca sama za sebe stvaraju jedan drugačiji pogled na svijet. Ova škola, svojim načinom i metodama rada pokušava svim ostalim školama pokazati da je i način koji oni primjenjuju koristan za učenike, ali i da je ovaj drugačiji način života moguć. Iako nastala 1921. godine škola Summerhill, Alexandera Neilla, još je uvijek, nažalost, jedinstvena po cilju koji je nastojala ostvariti.

Škola koju je utemeljio Neill, zasnovana je na uvjerenjima:

- prilagoditi školu djetetu,
- pružiti djetetu slobodu da bude što jest,

- *dijete jest dobro, a ne zlo biće,*
- *dijete je po naravi mudro i realistično* (Nil, 2003).

Tabela 2. (Matijević, 2001, str. 14)

1.	PROJEKT METODA	SAD	19./20. st.	<i>John Dewey</i>
2.	MANNHEIMSKI SUSTAV	Njemačka	1900.	<i>Anton Sickinger</i>
3.	MONTESSORI SUSTAV	Italija	1912.	<i>Maria Montessori</i>
4.	FREINETOVA ŠKOLA	Francuska	1919.	<i>Célestin Freinet</i>
5.	DALTON-PLAN	SAD	1920.	<i>Helen Parkhurst</i>
6.	Winnetka-plan	SAD, Chicago	1920-ih	<i>Carleton Washburne</i>
7.	JENA-PLAN	Njemačka	1924.	<i>Peter Petersen</i>
8.	WALDORFSKA ŠKOLA	Njemačka	1924.	<i>Rudolf Steiner</i>
9.	SLOBODNI RAD PO GRUPAMA	Francuska	1920.-1940.	<i>Roger Cousinet</i>
10.	INDIVIDUALIZIRANA NASTAVA U MAILU	Švicarska	1928.	<i>Robert Dottrens</i>

Tabela 3. Komparativni prikaz škola

	Period tradicionalne škole	Period razvoja alternativnih škola
Položaj učenika	<ul style="list-style-type: none"> • nesamostalan, • pasivan, • objekat nastave, • angažirana memorija, • interesi i potrebe zapostavljeni, • potpuna kontrola nad učenicima, • disciplina je kruta, • zanemaren odgoj osobnosti. 	<ul style="list-style-type: none"> • samostalan, • aktivan, • i subjekat i objekat u nastavi, • samostalni, • potpuna sloboda u radu, • preispituju i rješavaju probleme, • samoocjenjivanje, • učenje na istraživanjima, • stimulacija više osjetila. • dominira kreativnost u radu

ZAKLJUČAK

Radi što bolje preglednosti, uviđanja prednosti i nedostataka, položaja učenika u razvojnim periodima, odlučili smo napraviti jedan tabelarni pregled promjene položaja učenika kroz dva vremenska perioda.

Iz tabele 6 je vidljiva tendencija mijenjanja položaja učenika u različitim vremenskim epohama. Primjetna je promjena položaja učenika između ove dvije vremenske epohe, gdje se položaj učenika iz pasivnog objekta u nastavi, mijenja u aktivnog subjekta u nastavi. Disciplina koja je jako izražena u tradicionalnoj školi, gdje se poštuje princip autoriteta, gdje nastavnik ima vodeću ulogu, u alternativnoj školi zamjenjuje se slobodom u radu, razvojem samoaktivnosti, samoodgoja, poštivanjem i razvijenom pozitivnom komunikacijom sa nastavnicima. U alternativnoj školi, učenici rade sami istražujući, donoseći sami rješenja i zaključke, a nastavnik je u ulozi pomagača i realizatora ideja učenika. Promjene položaja učenika su tekle sporo, ali su vidljive i što je jako bitno, ove promjene idu u korist

učenika i povoljnijeg položaja u odgojno-obrazovnom procesu.

LITERATURA

- Đorđević, J. (1981). *Savremena nastava*. Beograd: Naučna knjiga.
- Freinet, C. (1983). Neka načela reformirane škole. *Naša škola*, 3-4, 252.
- Matijević, M. (2001). *Alternativne škole*. Zagreb: Tipex.
- Mirković, M. (2012). *Uloga nastavnika u alternativnim školama prošlosti i učionica budućnosti*. Preuzeto sa <https://pogledkrozprozor.files.wordpress.com//>
- Montesori, M. (2003). *Upijajući um*. Beograd: Beoknjiga.
- Nil, A. S. (2003). *Slobodna deca Samerhila*. Beograd: Logos art.
- Seitz, M. i Hallvachs, U. (1997). *Montesori ili waldorf?* Zagreb: Educa.
- Steiner, R. (1995). *Pedagoška osnova i ciljevi waldorfske škole*. Zagreb: Društvo za waldorfsku pedagogiju Hrvatske.

INFORMACIJE O AUTORIMA

Fuada Cerić

JU OŠ „Todorovo“, Velika Kladaša
Ul. Žrtava domovinskog rata bb, 77220 Cazin
e-mail: cericfuada@gmail.com

Elvira Ogršević

JU OŠ „CazinII“
Polje bb, 77220 Cazin
e-mail: elvira.ogresevic@gmail.com